

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кафедра загальноєкономічної підготовки

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для самостійної роботи з дисципліни:

«ІСТРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ»

для здобувачів початкового рівня (короткий цикл) вищої освіти спеціальність –
071 Облік і оподаткування.

Херсон – 2019 р.

Методичні
рекомендації

з дисципліни «Історія економіки та економічної думки»

для

(назва навчальної дисципліни)

здобувачів вищої освіти, що навчаються за освітньою програмою

«Облік і оподаткування»,

спеціальністю

071 «Облік і оподаткування»

(назва освітньої програми)

(шифр і назва спеціальності)

Розробники:

Ковальов Дмито Вікторович, доцент кафедри загальноекономічної підготовки, к.с-г.н., доцент

Рецензент: к.е.н. Скрипник С.В.

Методичні рекомендації схвалено на засіданні
кафедри

Загальноекономічної
підготовки

Протокол від „ 28 ” серпня 20 19 року № 1

Схвалено науково-методичною комісією спеціальності

Протокол від „ 28 ” серпня 20 19 року № 1

Затверджено на Вченій раді факультету

економічного

Протокол від „ 28 ” серпня 20 19 року № 1

Завідувач кафедри

загальноекономічної
підготовки

Аверчева Н.О.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

„ 28 ” серпня 20 19 року

Зміст

Вступ	4
Змістовий модуль 1. Становлення ринкової економіки та ринкової економічної теорії.....	6
Тема 1. Предмет і метод ІЕЕД.....	6
Тема 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій.....	7
Тема 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій	9
Тема 4. Господарство й економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період середньовіччя	12
Тема 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації.....	14
Тема 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина XVIII - перша половина XIX ст.).....	17
Змістовий модуль 2. Розвиток ринкової економіки та економічної думки у XIX - на початку XXI ст.....	21
Тема 7. Ринкове господарство країн у період монополістичної конкуренції (друга половина XIX - початок XX ст)	21
Тема 8. Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрямки економічної думки в Україні (XIX - початок XX ст)	23
Тема 9. Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації	27
Тема 10. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково- технічної революції (друга половина XX ст.)	29
Тема 11. Світове господарство та основні напрямки економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець XX - початок XXI ст.).....	33
Тема 12. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці.....	36
Тема 13. Формування засад ринкового господарства в Україні (90-ті рр. XX ст. - початок XXI ст.)	39
Рекомендована література.....	42

Вступ

Динамічні зміни, що відбуваються в економіці України, викликають об'єктивну необхідність підготовки фахівців-професіоналів нового типу, які здатні органічно поєднувати глибокі теоретичні знання з практичними навичками господарчої діяльності, ініціативно і творчо діяти за ринкових умов. Здійсненню цього важливого завдання сприяє вивчення навчальної дисципліни "Історія економіки та економічної думки" (ІЕЕД).

У межах даної навчальної дисципліни вивчаються закономірності розвитку народного господарства в координатах світового простору та в певні історичні періоди; конкретні факти і явища економічного розвитку країн, регіонів та світового господарства в цілому; економічні процеси в їх історичній послідовності та цивілізаційному вимірі та економічну думку, що їм відповідає. Поєднання історії розвитку господарства з історією розвитку економічної думки в межах дисципліни "ІЕЕД" допомагає студентові зрозуміти загальну спрямованість еволюції економічної науки, її взаємозв'язок з економічною політикою, прийняттям стратегічних і оперативних рішень, а головне - сформулювати загальноекономічний світогляд майбутнього фахівця.

Об'єктом вивчення дисципліни є економіка та економічна думка від первісного суспільства до теперішнього часу. Предметом дослідження - історичний процес еволюції світової економіки та економічної думки.

Метою навчальної дисципліни є забезпечення поглибленого вивчення і творчого опанування еволюції світової економіки та змісту провідних економічних вчень у конкретно-історичних умовах їх виникнення та розвитку для формування у студентів навичок самостійних і нетенденційних оцінок та вироблення альтернативних варіантів господарчої політики.

Дані методичні рекомендації направлені на організацію самостійного вивчення студентами напряму підготовки 6.030501 "Економічна теорія" денної форми навчання дисципліни "Історія економіки та економічної думки".

Глибоке засвоєння дисципліни передбачає прослуховування матеріалу на лекціях і вивчення джерел рекомендованої літератури, осмислення теоретичного матеріалу, викладеного в методичних рекомендаціях, виконання есе, а також відповіді на різного типу питання, направлені на перевірку знань, отриманих у ході вивчення теми. Вміння самостійно працювати з інформацією, аналізувати економічні явища і процеси, концепції провідних шкіл і напрямків відповідає вимогам Національної рамкיקваліфікацій і забезпечує формування професійних компетентностей студентів (табл. 1). Загальні методичні рекомендації

Необхідним елементом успішного засвоєння матеріалу навчальної дисципліни є самостійна робота студентів з вітчизняною та закордонною спеціальною економічною літературою, нормативними актами з питань державного регулювання економіки, статистичними матеріалами.

Метою рекомендацій до самостійної роботи студентів є закріплення теоретичних знань і практичних навичок, які студенти отримують під час аудиторних занять: лекційних і семінарських.

Самостійна робота студента передбачає:

1. Вивчення додаткової літератури.
2. Робота з законодавчими, нормативними та інструктивними матеріалами.
3. Підготовка до семінарських занять.
4. Підготовка до проміжного та підсумкового контролю.
5. Контрольна перевірка кожним студентом особистих знань за питаннями для самоконтролю.
6. Написання есе (за заданою проблематикою).

Основними вимогами до структури й оформлення есе є: титульний аркуш, основний зміст обраної теми з посиланнями на літературні джерела, висновки, список літератури. Обсяг есе 5 - 6 сторінок формату А4. Оформлення за допомогою ПЕОМ: шрифт - Times New Roman; розмір шрифту - 14 кегель; інтервал між рядками - 1,3; абзац - 1,25 см, поля: праве, верхнє, нижнє - 20 мм, лівє - 25 мм.

Змістовий модуль 1. Становлення ринкової економіки та ринкової економічної теорії

Тема 1. Предмет і метод ІЕЕД

1.1. Мета, завдання та функції дисципліни. Взаємозв'язок з іншими дисциплінами.

1.2. Предмет та методологія навчальної дисципліни ІЕЕД.

1.3. Критерії періодизації дисципліни.

Ключові поняття: предмет, методи, функції ІЕЕД, цивілізаційний та формаційний критерії періодизації.

Питання для самодіагностики

1. Що вивчає історія економіки та економічної думки?
2. Проаналізуйте взаємозв'язок ІЕЕД з іншими економічними дисциплінами та її місце у системі економічних наук.
3. Сформулюйте мету і завдання ІЕЕД.
4. Які основні методи використовує у ІЕЕД своїх дослідженнях?
5. Що становить історія розвитку господарської діяльності людства?
6. У чому полягає важливість вивчення історії економічної думки?
7. Розгляньте функції ІЕЕД.
8. Охарактеризуйте основні критерії періодизації ІЕЕД.

Проблемні питання

1. Яка роль дисципліни ІЕЕД в системі вищої економічної освіти?
2. Яке значення має вивчення ІЕЕД для підготовки сучасних фахівців?
3. Наведіть приклади практичного застосування знань з економічної історії у повсякденній діяльності людини, фахівця з економіки.
4. Які економісти вважали географічні умови та клімат критеріями періодизації історії економіки?
5. Який вчений розглядав світову історію як низку специфічних, не пов'язаних одна з одною цивілізацій, кожна з яких проходить одні й ті ж самі стадії у своєму розвитку - зародження, розквіт, занепад і загибель?
6. Порівняйте формаційний та цивілізаційний підходи до періодизації історії господарства суспільства. Який підхід використовується у вивченні

економічної історії світового господарства? Чи є вони взаємовиключними або взаємодоповнюючими?

Проблемне питання. Яке місце займає ІЕЕД у системі економічних наук?

Приклад відповіді на проблемне питання. Дисципліна ІЕЕД займає важливе місце у системі економічних наук. Вона логічно доповнює курс економічної теорії, поглиблює знання з політичної економії, мікро- та макро-економіки, національної економіки, державного регулювання, міжнародної економіки, економічної та соціальної історії України, загальної теорії статистики, теорії економічних інформаційних систем, економічної географії, соціології, політології, історії культури та галузевих економічних дисциплін (економіки промисловості, сільського господарства, транспорту, торгівлі та ін.).

Навчальна дисципліна "ІЕЕД" вивчає історичний процес еволюції світової економіки та економічної думки.

Проблемне питання. Який вчений розробив концепцію "індустріального суспільства"?

Приклад відповіді на проблемне питання. Концепцію "індустріального суспільства" розробив у другій половині ХХ ст. французький соціолог Р Арон, продовжили розвивати її ідеї у теорії постіндустріального суспільства Д. Белл, Р Кан, З. Бжезінський (США), Ж. Ж. Серван-Шренбер і А. Турен (Франція). Представники теорії постіндустріального суспільства (Д. Белл, А. Турен та ін.) за критерієм рівня розвитку виробництва, галузевого і професійного розподілу праці виділяють три стадії суспільного розвитку: доіндустріальне суспільство, де переважає "первинна" стадія економічної діяльності (сільське господарство), індустріальне із "вторинною" стадією (промисловість) і постіндустріальне, що характеризується розвитком "третинної" стадії (сфери послуг і інформатики) та провідною роллю науки й освіти.

Теми есе

1. Становлення ІЕЕД як самостійної науки.
2. ІЕЕД: функції, завдання та методи.
3. Основні критерії до періодизації економічної історії.

Тема 2. Господарство первісного суспільства та його еволюція на етапі ранніх цивілізацій

- 2.1. Основні риси господарства первісної доби.
- 2.2. Господарство первісних племен на території України.

Ключові поняття: первісне суспільство, привласнююче та відтворююче господарства, неолітична революція, скіфи, громада, сільська община.

Питання для самодіагностики

1. Назвіть основні ознаки первісного господарства.
2. Дайте характеристику етапам розвитку первісного суспільства.
3. У чому полягає сутність відтворюючого господарства?
4. Назвіть основні причини занепаду первісної системи.
5. Де і коли утворилася Трипільська культура? Чим займалося її населення?
6. Визначте основні види господарської діяльності людини в період палеоліту.
7. У чому суть і значення "неолітичної революції"?
8. Що таке первісна громада?

Проблемні питання

1. Проаналізуйте головні здобутки господарства первісних племен на території України.
2. У чому полягають зрушення у господарському житті населення України періоду бронзи?
3. Перелічіть фактори, що зумовили перехід від привласнюючого до відтворюючого господарства в період первісної доби.
4. Назвіть основні види господарської діяльності привласнюючого та відтворюючого господарств.
5. Чи дійсно "неолітична революція" сприяла злету людства до принципово нової економіки, нового способу життя?
6. Чи можна вважати трипільську культуру праосновою української?

Проблемне питання. Існує думка, що епоха первісної економіки була золотою добою людства. Чи правильне це твердження?

Приклад відповіді на проблемне питання. Така думка може сформуватися лише на освідомленні того, що у первісну епоху не існувало експлуатації, майнової нерівності між людьми, а також не було економічних криз, інфляції, безробіття та інших ознак економічно розвинутих систем.

Насправді ж, через нерозвиненість матеріального виробництва, і, як наслідок, повну залежність людини від незрозумілої їй природи, доба первісної економіки стала экзаменом усьому суспільству на предмет відповідності:

- фізичних можливостей людини - існуванню на земній кулі, яка далеко не

скрізь адаптована для життя прямоходячого ссавця без власної шкіри;

- розумового потенціалу людини - необхідності осмислення оточуючої дійсності для подальшого адекватного реагування на зміну факторів зовнішнього середовища і вироблення раціональної поведінки;

- психічного потенціалу людини - необхідності адаптуватися до постійно змінюваних сил природи, які кожную хвилину приховують у собі загрозу для загибелі.

Таким чином, твердження, наведене у питанні є досить проблематичним і відповідь на нього залежить від призми, через яку ми дивимось на найтривалішу добу людства.

Проблемне питання. Які були основні передумови "Неолітичної революції" і переходу до виробничого економічного ладу?

Приклад відповіді на проблемне питання. Перехід від привласнюючого господарства, тобто заснованого переважно на полюванні і збиранні з використанням примітивних кам'яних знарядь, до відтворюючого господарства, заснованого на землеробстві, скотарстві та ремісничому виробництві названий істориками "неолітичною революцією".

Вчені не дійшли єдиної думки про причини переходу до виробничого господарства. Але в числі передумов переходу були наступні:

- виснаження запасів дичини і корисних рослин з удосконаленням способів полювання і зростанням чисельності населення;
- підвищення технічного рівня знарядь праці та розвиток знань;
- наявність сприятливих природних умов, що сприяють розвитку землеробства і скотарства.

Теми есе

1. Господарське життя в Україні первісної епохи.
2. Основні риси і періодизація первісного господарства.
3. Господарство первісних племен на території України.
4. Економічний лад грецьких міст-полісів Північного Причорномор'я.
5. Особливості господарства скіфів.

Тема 3. Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій

- 3.1. Загальна характеристика економіки країн Стародавнього світу.
- 3.2. Особливості господарського розвитку країн Стародавнього Сходу та

античних держав.

3.3. Особливості розвитку економічної думки в період рабовласництва.

Ключові поняття: торговий капітал, лихварський капітал, поліс, колонат, латифундія, натуральне господарство, економіка, хрематистика.

Питання для самодіагностики

1. Які варіанти розвитку рабовласницьких держав вам відомі?
2. Які основні риси азійського способу виробництва?
3. Що вам відомо про римське сільське господарство?
4. Дайте характеристику економічного розвитку Стародавньої Греції.
5. Розкрийте особливості рабовласницького господарства Стародавнього Риму.
6. У чому була суть колоната?
7. Які загальні риси економічної думки країн Стародавнього Сходу.
8. Охарактеризуйте розвиток економічної думки античного світу.
9. Економічні погляди представників рабовласницьких держав Стародавньої Азії.
10. Економічна думка мислителів Стародавньої Греції.
11. Економічна думка мислителів Стародавнього Риму.
12. Назвіть причини кризи античної моделі господарського розвитку.

Проблемні питання

1. Чи можна вважати Стародавній Рим останнім оплотом рабовласницької економіки?
2. Перелічіть основні фактори, які суттєво вплинули на розвиток економіки Стародавнього Риму.
3. Сформулюйте сутність концепції Аристотеля про економіку та хрематистику.
4. Чому в Римській імперії відбувся перехід до системи колонату?
5. Які економічні причини розвитку та занепаду держав античного світу?
6. Яким чином розв'язувалися натурально-господарські проблеми у найдавніших пам'ятках економічної думки?
7. Що становила латифундія та яка була її роль в Римі?

Проблемне питання. Що таке античний поліс, наскільки там були розвинуті система господарства, торгівля, ремесла?

Приклад відповіді на проблемне питання. Варто зазначити, що в VIII - VII ст. до н.е. склався стародавній світ греків із багатьох середземноморських колоній та міст - держав (полісів).

Античний поліс був основною господарсько-адміністративною одиницею античної економіки. Головним центром ремесла в античному світі стали Афіни. Рівень розвитку ремесла тут був дуже високий - продукція цінувалась далеко за межами країни і експортувалась у великій кількості.

Основними товарами імпорту були, звичайно, хліб та раби. Очевидно, що торгівля вимагала чітко налагодженої системи грошового обігу та кредитної системи - все це добре функціонувало, однак базувалось виключно на работоргівлі. Як тільки поставки рабів знизились, грошовий оборот впав, тим самим спричинив кризу в економіці.

Проблемне питання. Сформулюйте сутність натурально-господарської концепції Платона.

Приклад відповіді на проблемне питання. Натурально-господарська концепція Платона знайшла відображення у творах "Держава" та "Закони". Найбільш почесним видом діяльності він вважав землеробство, менш важливим - ремесло, і абсолютно негідним для вільних людей заняттям - торгівлю. В ідеальній державі, за Платоном, має бути три стани: філософи, які керують суспільством; воїни-оборонці; землероби, ремісники та торговці. Кожен клас повинен виконувати певні функції, маючи різні права та обов'язки. Рабів Платон не відносив до жодного з класів. На його думку, рабство - природна й вічна форма експлуатації. Згідно з концепцією Платона, філософи та воїни для виконання функцій управління й захисту мають бути позбавлені будь-якої власності, а ремісники й землероби повинні забезпечувати їх необхідними матеріальними благами. Передбачалася також рівність розподілу благ та спільність жінок і дітей. Характерна риса вчення Платона - засудження прагнення людини до збагачення, торгівлі, лихварства ("де торгівля - там обман").

Темати есе

1. Господарство та соціально-економічні відносини у країнах Стародавнього Сходу.
2. Торгівля та грошові відносини Стародавньої Греції.
3. Античний Рим: економічні причини розквіту та занепаду.
4. Економічні погляди Аристотеля та їх наукове значення.
5. Порівняльна характеристика економічної думки Стародавнього Сходу й Античного світу.
6. Господарство та соціально-економічні відносини у країнах античного світу.

Тема 4. Господарство й економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період середньовіччя

4.1. Основні риси й періодизація феодального господарства в країнах Західної Європи.

4.2. Економічні причини й наслідки Великих географічних відкриттів. "Революція цін" у Європі.

4.3. Загальні риси економічної думки періоду середньовіччя.

Ключові поняття: феодалізм, феодальна рента, алод, бенефіцій, феод, цехова система ремесла, торговельна гільдія, "комутація ренти", комунальні революції, розподіл праці, багатство, обмін, справедлива ціна, гроші, торговельний прибуток, лихварський відсоток.

Питання для самодіагностики

1. Назвіть загальні риси феодального господарства.
2. Дайте характеристику етапам феодального господарства у країнах Західної Європи.
3. Назвіть основні види феодальної ренти та розкрийте їх зміст.
4. У чому полягає сутність процесу комутації?
5. Охарактеризуйте цеховий лад середньовічного ремесла.
6. Чим відрізнявся феод від бенефіція?
7. Основні соціально-економічні наслідки Великих географічних відкриттів.
8. Назвіть загальні риси економічної думки Середньовіччя.
9. Які особливості має економічна думка в період раннього канонізму?
10. Які особливості має економічна думка в період пізнього канонізму?

Проблемні питання

1. Проаналізуйте форми землеволодіння та соціально-економічні відносини в епоху Середньовіччя у країнах Західної Європи.
2. Які чинники вплинули на утворення і розвиток міст Західної Європи XI - XII ст. У чому полягає сутність, так званих, "комунальних революцій"?
3. Як вплинули Великі географічні відкриття на розвиток капіталістичного виробництва в окремих країнах Західної Європи?
4. Розкрийте фактори розвитку і піднесення міст Західної Європи в XI - XV ст. Покажіть економічну раціональність цехового ладу в XII - XV ст.
5. Дайте оцінку розвитку торгівлі в країнах Західної Європи в епоху

Середньовіччя.

6. Чому економічну думку Середньовіччя називають "наукою у монастирі"?

7. Економічна думка Августина Блаженного та Фоми Аквінського про справедливу ціну, торговий прибуток, лихварський процент.

Проблемне питання. Розкрийте сутність та наслідки "Революції цін" у Західній Європі у XVII ст.

Приклад відповіді на проблемне питання. Важливим наслідком великих географічних відкриттів була так звана "революція цін", зумовлена ввезенням з Америки до Європи великої кількості золота та срібла. Великий приплив відносно дешевого золота і срібла призвів до надзвичайно швидкого підвищення цін на сільськогосподарські і промислові товари в Західній Європі протягом XVI ст.

"Революція цін" сприяла і прискореному збагаченню заможної частини селянства, утворенню сільської буржуазії, оскільки знижувалася реальна заробітна плата сільськогосподарських робітників, а з падінням купівельної сили грошей зменшувалися реальні розміри грошового оброку або орендної плати, що стягуються землевласниками, ціни ж на сільськогосподарські продукти нечувано зростали.

Разом з тим у результаті підвищення цін серйозно програвали феодалі, які одержували ренту грошима, сума яких була стабільною. Таким чином, соціально-економічні підсумки "революції цін" полягали в загальному погіршенні суспільного становища класів феодалів, зародженні класу найманих робітників і підйомі класу капіталістів.

Таким чином: "революція цін" мала велике значення:

1. Вона прискорила формування капіталістичного господарства.
2. Вона обумовила падіння феодальної системи.

Проблемне питання. Чим відрізнялися економічні погляди Фоми Аквінського і Августина Блаженного?

Приклад відповіді на проблемне питання. Загалом економічні погляди Фоми Аквінського і Августина Блаженного мали багато спільних рис, але також були й деякі відмінності:

- на думку Аврелія Августина, вид праці не має впливати на становище людини у суспільстві, Фома Аквінський навпаки вважав, що суспільний поділ праці та майнова нерівність як природні явища, зумовлені божественною волею;
- Фома Аквінський обґрунтував стану ієрархію феодального устрою, чого не було у працях його попередника;

- якщо Аврелій Августин критично засуджував торгівлю і вважав її "несправедливим ділом", то Фома Аквінський припускав існування торгівлі як засобу до життя, але не як засобу наживи;

- Фома Аквінський у визначенні природи та функції грошей схилявся не до думки Аврелія Августина, а до поглядів Аристотеля, вважаючи причиною виникнення грошей волевиявленням людей.

Темі есе

1. Розвиток феодальної економіки Західної Європи в XI - XV ст.
2. Економічний розвиток міст у період розквіту Середньовіччя. Магдебурзьке право.
3. Внутрішня і зовнішня торгівля. Купецькі гільдії. Гроші. Кредит.
4. Криза натуральної системи господарювання як початок становлення ринкового господарства.
5. Релігійна спрямованість економічної думки західноєвропейського Середньовіччя. Ранній та пізній канонізм.
6. Охарактеризуйте цеховий лад середньовічного ремесла і характер європейської торгівлі та її вплив на розвиток міст.
7. Назвіть основні фактори, які сприяли Великим географічним відкриттям. Охарактеризуйте їх економічні наслідки.

Тема 5. Формування передумов ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації

5.1. Меркантилізм як основа економічної політики держави в період становлення ринкової економіки в країнах Європейської цивілізації.

5.2. Первісне нагромадження капіталу та розвиток мануфактурного виробництва в Європі.

5.3. Мануфактурний період в Україні.

Ключові поняття: меркантилізм, політика активного торгового балансу, протекціонізм, первісне нагромадження капіталу, мануфактура, мануфактурне виробництво, буржуазні революції, "пруський" та "американський" шляхи розвитку сільського господарства, мануфактурне виробництво в Україні.

Питання для самодіагностики

1. Які основні риси теорії меркантилізму?
2. У чому відмінність поглядів меркантилістів раннього і пізнього періоду?

3. Що належить до основних джерел первісного нагромадження капіталу?
4. Які особливості первісного нагромадження капіталу у провідних країнах світу: Англії, Нідерландах, Франції, Німеччині?
5. Що ви знаєте про мануфактури та її типи?
6. Визначте особливості мануфактурного періоду у розвитку промисловості країн Західної Європи.
7. Розкрийте значення буржуазних революцій XVI - XVIII ст. в Західній Європі для становлення індустріального суспільства.
8. Особливості "пруського" та "американського" шляхів розвитку сільського господарства.
9. Що таке "політика торгівельного балансу" та "протекціонізм"?
10. Які особливості розвитку мануфактурного виробництва України?

Проблемні питання

1. Назвіть представників та основні відмінності концепції раннього та пізнього меркантилізму.
2. Розкрийте особливості буржуазних революцій країн Європи та значення для розвитку індустріальної цивілізації.
3. Чому саме Англія вважається класичною країною первісного накопичення капіталу?
4. Як розвиток мануфактур вплинув на формування української зовнішньої і внутрішньої торгівлі?
5. Розкрийте особливості розвитку мануфактурного виробництва в Україні.
6. Чому "пруський" шлях розвитку сільського господарства, на відміну від "американського", визнано неефективним?

Проблемне питання. Яким чином розвивалася зовнішня торгівля в країнах Західної Європи у період мануфактурного виробництва?

Приклад відповіді на проблемне питання. Розвиток торгівлі в XVI - XVIII ст. у таких країнах, як Голландія, Англія та Франція приводить до того, що торгівля, особливо колоніальна, стає однією з провідних галузей економіки, приносячи країнам величезні прибутки. Тому політика торговельного балансу та розширення торгових зв'язків між країнами набуває великого значення. Торговельний баланс розраховувався як різниця між експортом і імпортом товарів.

Отже, вже на початку розвитку світової торгівлі країни вважали, що потрібно більше експортувати товарів за кордон, ніж імпортувати, щоб мати

позитивний баланс, який активно впливав на накопичення грошей в країні.

Щоб забезпечити позитивний торговельний баланс країни Західної Європи активно проводили політику протекціонізму, спрямовану на захист внутрішнього ринку від проникнення на нього іноземних товарів. Для цього використовувалися, перш за все, високі ставки мита на ввіз товарів з-за кордону. Водночас політика протекціонізму заохочувала розвиток національної економіки та захищала її від іноземної конкуренції. Політику протекціонізму, наприклад, активно проводила Англія, і це позитивно впливало на розвиток мануфактурного виробництва.

Проблемне питання. Назвіть причини виникнення меркантилізму та охарактеризуйте етапи його розвитку.

Приклад відповіді на проблемне питання. Ранній меркантилізм виник ще до Великих географічних відкриттів і був актуальним до середини XVI ст. На цьому етапі торговельні зв'язки між країнами були розвинені слабо і мали епізодичний характер. Для досягнення позитивного сальдо у зовнішній торгівлі ранні меркантилісти вважали за доцільне:

- 1) встановлювати максимально високі ціни на експортовані товари;
- 2) всіляко обмежувати імпорт товарів;
- 3) не допускати вивозу з країни золота і срібла.

Для раннього (монетарного) меркантилізму характерна теорія грошового балансу (монетарна теорія), яка ставила два завдання:

- 1) зберегти гроші в певній країні;
- 2) залучити якомога більше грошей з-за кордону.

Проте за часів раннього меркантилізму, як і в середні віки, уряд займався псуванням національної монети, знижуючи її цінність і вагу в надії зацікавити іноземних купців обмінювати їхні гроші на тубільні і купувати більше товарів. Перетворення грошей в умовний знак, фіксоване співвідношення перебувавших в обігу золотих і срібних грошей (система біметалізму) виправдовувалися як фактами обігу неповноцінних грошей, так і помилковою констатацією того, що золото і срібло є грошима через свої природні властивості, виконуючи функції міри вартості, скарбу і світових грошей.

Пізній меркантилізм охоплює період початку XVII ст. - середину XVIII ст. На цьому етапі торговельні зв'язки між країнами стають розвиненими і регулярними, що було обумовлено заохоченням розвитку національної промисловості та торгівлі. Для пізнього меркантилізму характерна теорія активного торгового балансу, яка ґрунтується на таких положеннях:

- джерелом національного багатства є прибуток від зовнішньої торгівлі;

- держава збагачується тим більше, чим більше експорт товарів переважає над імпортом;
- головними засобами збільшення активного торговельного балансу країни вважаються: посередницька торгівля, експортні галузі, що працюють на вітчизняній сировині;
- заборона вивезення грошей за кордон і обмеження імпорту вважаються недоцільними.

Визнаючи товарну сутність грошей, їх цінність пізні меркантилісти вбачали в природних властивостях золота і срібла. Проте саме вони зумовили перехід від металевої до кількісної теорії грошей і системи монометалізму. І якщо ранні меркантилісти визначальною функцією грошей вважали функцію накопичення, то пізні - функцію засобу обігу.

Темі есе

1. Розвиток меркантилізму: етапи та основні завдання.
2. Первинне накопичення капіталу країн Західної Європи: основні джерела та складові.
3. Передумови та результати буржуазних революцій у країнах Західної Європи.
4. "Прусський" та "американський" шляхи розвитку сільського господарства.
5. Розвиток мануфактурного виробництва в Україні та Західній Європі.

Тема 6. Розвиток ринкового господарства в період становлення національних держав (друга половина ХУІІІ - перша половина ХІХ ст.)

- 6.1. Епоха переходу до індустріального суспільства (друга половина ХVІІІ - перша половина ХІХ ст.).
- 6.2. Виникнення та еволюція класичної школи політичної економії (КШПЕ).
- 6.3. Загальна характеристика альтернативного напрямку політичної економії.

Ключові поняття: технічний прогрес, промисловий переворот, промислова революція, індустріалізація, машинне виробництво, "летючий човник", "мюль-машина", "фабрика світу", фритредерство, протекціонізм,

парцела, фізіократія, "невидима рука ринку", "парадокс" Сміта, економічний романтизм, утопічний соціалізм, бабувізм, мутуалізм, конституційована вартість, "фаланстери (фаланги)", кооперативні виробничі асоціації.

Питання для самодіагностики

1. У чому полягає сутність промислового перевороту? Чи ідентичними, на ваш погляд, є поняття "промисловий переворот" і "технічні нововведення"?
2. Які технічні нововведення доби промислового перевороту вам відомі?
3. Яку роль відіграв промисловий переворот у становленні індустріального суспільства у Західній Європі?
4. Чим відрізняються принципи політики протекціонізму, меркантилізму, фритредерства?
5. Якими були економічні причини Громадянської війни 1861 - 1865 рр. у США? Яку роль вона відіграла в економічному розвитку цієї країни?
6. У чому полягає специфіка здійснення промислового перевороту у США? Які фактори зумовили економічне піднесення цієї країни у ХІХ ст?
7. У чому полягає сутність вчення Ф. Кене про "чистий продукт"?
8. Які передумови зумовили появу класичної школи політичної економії?
9. У чому полягає принципова відмінність між теоріями міжнародної торгівлі А. Сміта та Д. Рікардо?
10. Як трактує Дж. Мілль категорії "вартість", "продуктивна праця", "заробітна плата", "рента"? У чому полягає сутність доктрини соціальних реформ Дж. Мілля?

Проблемне питання. Чим обумовлена специфіка економічних поглядів П. Прудона? У чому ви бачите прогресивність і обмеженість економічних ідей П. Прудона?

Приклад відповіді на проблемне питання. У ХІХ ст. світ вступив у добу так званого "промислового капіталізму", яка була пов'язана з переходом до нового технологічного способу виробництва і супроводжувалася докорінною перебудовою системи виробничих відносин, розпадом і занепадом дрібного виробництва, періодичними кризами, масовим розоренням дрібних виробників, які не витримуючи конкуренції з дешевою фабричною продукцією або поповнювали лави найманих робітників, або ставали зубожілими безробітними. Ці проблеми поставили під сумнів принцип "laissez faire, laissez passe", здатний, на думку класиків, забезпечити гармонійний розвиток і суспільний добробут, і створили сприятливі умови для формування та поширення нових економічних

ідей. Одним з таких виразників цих ідей був французький економіст П. Прудон.

Економічні погляди П. Прудона мали реформістський (прогресивний) характер. Про це яскраво свідчать такі ідеї Прудона як співчуттєве ставлення до так званих "третьох осіб" - селян, торговців, ремісників, кустарів; визнання пріоритетної ролі в економіці "дрібною власності і дрібного виробництва"; дотримання принципу соціальної справедливості і солідарності; виключення із законодавства принципу нерівності під умовою "різних здібностей"; заборону концентрації капіталу, експлуатації найманої праці капіталом як основи рівності в економічних системах. Не зупиняючись на вищих етапах цієї полеміки, основну причину соціальних протиріч Прудон пов'язував з проблемами обміну, недосконалістю системи збуту, оскільки саме обмін є загальною й абсолютною формою суспільного поділу праці. Тому перетворення у сфері обміну мають бути спрямовані на скасування привілейованого стану грошей як товару і їх прирівнювання до усіх товарів. У зв'язку з цим він пропонував модель держави без грошей і поділу суспільства на "асоціації" (автономні одиниці). В цьому, на думку автора, полягає обмеженість економічних поглядів П. Прудона. З метою встановлення суспільної рівності Прудон навіть спробував створити "Народний банк" на засадах мутуалізму (взаємодопомоги), який би видавав робітникам "робочі квитанції" (трудова талони) із засвідченням кількості витраченої праці. За ці "гроші" працівник міг би одержати у банку усі необхідні йому товари. Отже, "Народний банк" вів би не тільки облік витрат часу, а й здійснював контроль за мірою споживання його клієнтів. Обґрунтовуючи цю думку, Прудон виступав і за надання "дарового кредиту", оскільки це, на його думку, позбавило б простих людей позичати гроші "під відсотки" і у такий спосіб ліквідувало експлуатацію найманої праці капіталом. Зрештою, надання кожному "дарового кредиту" мало б призвести до "злиття класів", оскільки залишаться лише працівники, які будуть обмінюватися товарами на основі справедливої ціни. Уряд теж стане непотрібним, оскільки у країні буде гарантовано справедливість в обміні, усі стануть рівними, зникнуть джерела соціальних протиріч. Такі дрібнобуржуазні ілюзії були породжені неповним розумінням Прудоном таких історичних категорій як гроші, товар, прибуток, капітал й самої сутності капіталізму.

У цілому, дрібнобуржуазний реформізм Прудона багато в чому є утопічним, оскільки встановлення справедливого суспільного устрою за умови збереження приватної власності на землю і засоби виробництва є неможливим. Водночас прогресивність економічних ідей П. Прудона і його внесок в європейську науку не можна недооцінювати, оскільки він намагався реалізувати справедливість у свободі, що стало основою соціальних концепцій ХХ ст.

Проблемне питання. У чому ви бачите нерозуміння Ф. Лассалем класового характеру держави й історизму капіталістичної системи?

Приклад відповіді на проблемне питання. Ф. Лассаль запропонував своєрідну модель соціального устрою країн у ХІХ ст. Своїм основним завданням Лассаль вважав пошук такого соціального устрою, який би забезпечив максимізацію користі для найбільшої кількості людей. Як і інші дрібнобуржуазні апологети, Лассаль відмічав безправне трудове життя промислових робітників і приділив основну увагу питанню про розмір винагороди за працю. На думку Лассала, підвищенню заробітної плати у промисловості заважає так званий "залізний закон заробітної плати", згідно з яким робітник отримує не увесь продукт своєї праці. Скасувати цей закон неможливо, але можна певною мірою зменшити його негативний вплив через організацію добровільних асоціацій і перетворення у такий спосіб "найманих робітників на підприємців. Отже, передусім, на думку Лассала, експлуатація полягає у "розрахунку частини трудового доходу" власниками засобів виробництва. Тому можна впевнено стверджувати, що Лассаль просто змішує економічну сутність категорій "праця" і "робоча сила", адже науково доведено, що вирішальну роль в обміні між капіталістами і найманими робітниками відіграє товар "робоча сила". В цілому, концепція Лассала мала реформістський характер, оскільки заперечувала революційні методи і форми класової боротьби. На нашу думку, власне у цьому й відобразилося характерне для усіх представників альтернативних КШПЕ теорій ХІХ ст. нерозуміння класового характеру держави і історизму капіталістичної системи.

Теми есе

1. Порівняльна характеристика "пруського" та "американського" шляхів розвитку капіталізму в сільському господарстві (друга половина ХVІІІ - перша половина ХІХ ст.).

2. Значення моделі Ф. Кене для сучасного макроекономічного аналізу.

3. Практичні рекомендації Ф. Кене та А. Тюрго щодо реформування економічної політики Франції у ХVІІІ ст.

4. Порівняльна характеристика класичних шкіл політичної економії Англії та Франції.

5. Спільні риси та розбіжності в економічних поглядах західноєвропейських соціалістів-утопістів (А. Сен-Сімона, Ш. Фур'є, Р. Оуена).

Змістовий модуль 2. Розвиток ринкової економіки та економічної думки у XIX - на початку XXI ст.

Тема 7. Ринкове господарство країн у період монополістичної конкуренції (друга половина XIX - початок XX ст.)

7.1. Господарство провідних країн світу в другій половині XIX - початку XX ст.

7.2. Марксистська економічна теорія. Загальна характеристика вчення К. Маркса.

7.3. Німецька альтернативна школа політекономії. Історична школа: предмет, метод та основні етапи розвитку.

7.4. "Маржинальна революція".

Ключові поняття: науково-технічна революція, "колоніальний" імперіалізм, юнкерсько-буржуазний імперіалізм, лихварський імперіалізм, "хижацький", військово-феодальний імперіалізм, монополія, марксизм, теорія додаткової вартості, історична школа Німеччини, маржиналізм

Запитання для самодіагностики

1. Назвіть основні здобутки науки, техніки технології виробництва в останній третині XIX ст., вкажіть їх наслідки.

2. Розкрийте основний зміст процесу індустріалізації та його наслідки.

3. Назвіть основні форми монополій.

4. Якими були передумови та наслідки створення монополістичних об'єднань?

5. У чому причини концентрації промислового та банківського капіталу?

7. Які форми монополістичних об'єднань переважали у США, Німеччині?

8. Назвіть причини Першої Світової війни.

9. У чому особливості історичної школи політекономії та її етапів розвитку?

10. Теорія додаткової вартості та "Капітал" К. Маркса.

11. У чому полягає сутність "маржинальної революції"?

Проблемні питання

1. Порівняйте процес монополізації виробництва економіки США та Німеччини.
2. У чому полягають основні відмінності організації господарської діяльності трестів, картелів, синдикатів, концернів?
3. Які структурні зміни відбулися в економіці провідних країн світу протягом останньої третини XIX ст. - на початку XX ст.?
4. Як і чому Англія втратила промислову гегемонію?
5. Як можна пояснити економічне відставання Франції?
6. Якими були передумови та наслідки створення монополістичних об'єднань? Назвіть основні форми монополій.
7. Назвіть провідних вчених першого та другого етапів "маржинальної революції", визначте спільні риси та суттєві відмінності у їх економічних поглядах.

Проблемне питання. Охарактеризуйте соціально-економічні перетворення у суспільстві під час переходу до монополістичної економіки.

Приклад відповіді на проблемне питання. Упровадження нової техніки й удосконалення технологій протягом останньої третини XIX ст. - на початку XX ст., розвиток економіки різних країн світу призвели до завершення промислового перевороту, зросла роль міжнародних економічних зв'язків та сформувалась нова система господарювання.

Розвиток продуктивних сил у промисловості зумовив структурні зміни економіки, прискорився процес індустріалізації і важка промисловість стала провідною. Для розвитку економіки потрібні були значні капітали, які накопичувались у акціонерних товариствах, що посилювало централізацію капіталів. В останній чверті XIX ст. відбувається зростання великих підприємств і одночасно спостерігається процес розорення дрібних підприємств. Це привело до прискореного зростання економіки провідних індустріальних країн. Перше місце за обсягом промислового виробництва у світовій економіці в кінці XX ст. належало США, друге - Німеччині. Таким чином, за динамікою промислового розвитку склалося три типи промислово розвинених країн: американський - з відносно високими, німецький - з середніми, та англійський - з найнижчими темпами розвитку промислового виробництва.

Період змін у капіталістичній системі господарства на початку нового XX ст. отримав назву "імперіалізм" (від лат. *imperium* - влада), або "монополістичний капіталізм".

Проблемне питання. Охарактеризуйте метод дослідження історичної школи Німеччини та погляди представників старої школи.

Приклад відповіді на проблемне питання. Представники історичної школи Німеччини використовували історичний метод дослідження економічних процесів і явищ. Використовував його Ф. Ліст, особливості історичного методу вперше були сформульовані В. Г. Ф. Рошером. "Стара школа" виникла на початку 70-х років XIX ст., її представники - Ф. Ліст, В. Рошер, К. Кніс, Б. Гільдебранд. Вони досліджували особливості національного господарства, історичний підхід до економіки. Їх об'єднують загальні підходи, методологія, та інструментарій дослідження, використання історичних фактів. Представників старої, молодшої школи та школи "третьої хвилі" поєднує вивчення національної економіки, розвиток її продуктивних сил.

Теми есе

1. Основні здобутки науки, техніки та технології виробництва в останній третині XIX - на початку XX ст. Вкажіть їх наслідки.
2. Охарактеризуйте розвиток монополістичної економіки в США (кінець XIX - початок XX ст.)
3. Охарактеризуйте розвиток монополістичної економіки Німеччини (кінець XIX - початок XX ст.).
4. Охарактеризуйте економічний розвиток Англії в кінці XIX ст.
5. Охарактеризуйте процес монополізації у Франції кінець XIX ст.
6. Характерні риси становлення індустріального суспільства в Японії після революції Мейдзі.
7. Економічна теорія К. Маркса.
8. Німецька історична школа та метод її дослідження.
9. Маржинальна революція, її сутність та особливості.

Тема 8. Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрямки економічної думки в Україні (XIX - початок XX ст.)

- 8.1. Особливості розвитку господарства України.
- 8.2. Економічна думка в Україні у XIX - на початку XX ст.

Ключові поняття: аграрна реформа, казенні підприємства, монополія, картель, синдикат, акціонерне товариство, кредитні установи, приватні

акціонерні банки, міські комерційні банки, товариства взаємного кредитування, позиково-ощадні товариства, патріархальне господарство, товарне господарство, кооперативний рух, кооперативні підприємства, хутір, відруб, цінність, гранична корисність, закон "мінової цінності", державний соціалізм, комунальний соціалізм, синдикальний соціалізм.

Питання для самодіагностики

1. Яку роль відіграло скасування кріпосництва у промисловому розвитку України у другій половині XIX ст.?
2. Коли і з якою метою була проведена Столипінська аграрна реформа?
3. Які соціально-економічні прояви кризи кріпосництва знайшли своє відображення в роботах В. Каразіна?
4. З чим була пов'язана так звана "криза економічної теорії" в кінці XIX - на початку XX ст.? Які економічні фактори вплинули на розвиток української економічної думки у цей період?
5. Яку роль відіграв М. Зібер у поширенні марксистської економічної теорії? У чому полягають особливості сприйняття ним марксизму?
6. Як М. Туган-Барановський визначав предмет політичної економії і основні політекономічні категорії ("вартість", "заробітна плата", "капітал", "прибуток")?
7. Який внесок зробив М. Туган-Барановський у теорію циклів і криз? У чому він вбачав причину циклічності капіталістичної (ринкової) економіки?
8. Які основні ідеї роботи І. Вернадського "Нариси політичної економії" і в чому полягає її значення для економічної науки?
9. Що вам відомо про "закон Подолинського"?
10. Що вам відомо про економічні погляди прибічників соціального напрямку політичної економії в Україні (В. Косинський, В. Левитський, О. Русов, М. Соболев)?

Проблемні питання

1. Чому модернізація української промисловості у XIX ст. мала на-здоганяючий характер?
2. Визначте особливості промислового розвитку східних та західних регіонів України в кінці XIX - на початку XX ст.
3. Чому в середині XIX ст. основним напрямом економічної думки в Україні стала класична політична економія?
4. Чому українського економіста В. Навроцького вважають критиком

французького економіста Ф. Баста?

5. До яких напрямів економічної думки можна віднести наукову спадщину М. Бунге? Чи згодні ви з твердженням про те, що еклектизм є визначальною характеристикою його економічних ідей?

6. Доведіть, що І. Вернадський був представником класичної школи політичної економії (КШПЕ).

Проблемне питання. Чим зумовлено запізнення промислового перевороту в Україні? Чи згодні ви з думкою про те, що незважаючи на кріпосницькі обмеження, перший етап промислового перевороту в Україні відбувся успішно, хоча й повільніше, ніж у Західній Європі?

Приклад відповіді на проблемне питання. Промисловий переворот в Україні розпочався на початку 20-х рр. XIX ст. Для порівняння: у Великій Британії промисловий переворот мав місце з останньої третини XVIII ст. до середини XIX ст. Таке запізнення промислового перевороту в Україні обумовлювалося наступними причинами:

1) домінування як у російському, так і австро-угорському урядах ідеї "аграрності", згідно з якою Україна мала залишатися відсталою сільсько-господарською країною;

2) повільне формування армії вільнонайманих робочих рук;

3) відсутність з боку держави підтримки промислового підприємництва.

Перший етап промислового перевороту пов'язаний з якісними змінами у промисловому розвитку України. Зросла кількість мануфактур, чисельність найманих робітників. Почали використовуватися механічні робочі машини, зросла зацікавленість поміщиків і купців у збільшенні виробництва і підвищенні його ефективності. У XIX ст. динамічне розвивалися галузі харчової промисловості (цукроваріння, борошномельна, олійна, тютюнова), текстильна, кам'яновугільна.

Внаслідок завершення першого етапу промислового перевороту в Україні підприємства фабрично-заводського типу витіснили мануфактури. Примусову працю замінила вільнонаймана. Поряд з помітним зростанням чисельності промислових підприємств виникли нові галузі виробництва. Основне місце у структурі української промисловості посіли галузі важкої промисловості: добувна, металургія, машинобудування. Отже, можна впевнено стверджувати, що незважаючи на кріпосницькі обмеження, перший етап промислового перевороту в Україні відбувся доволі успішно, хоча і повільніше, ніж у країнах Західної Європи і США.

Проблемне питання. Чому економічні ідеї Є. Слуцького вважають основоположними для розвитку теорії поведінки споживача і сучасної економетрики?

Приклад відповіді на проблемне питання. Є. Слуцький здійснив неоціненний внесок у формування математичного напрямку маржиналізму в Україні. Наукові інтереси вченого були надзвичайно широкими - дослідження економічних поглядів У. Петті, аналіз теоретичних і методологічних засад маржиналізму, найскладніші проблеми математичної статистики. По-перше, Слуцький започаткував принципово новий підхід до проблеми взаємозв'язку між ціною попитом і функцією корисності. У своїй основній роботі "До теорії збалансованого бюджету споживача" він поставив завдання "звільнити" функцію корисності від суто суб'єктивного трактування і використовував категорію "переваг споживача", в якій і закладена корисність товару. По-друге, Слуцький є засновником нової галузі економічної науки - праксеології, предметом якої є вивчення раціональної поведінки споживача при різних комбінаціях умов. По-третє, Слуцький формалізував корисність двох товарів як величину, яка може бути тим більшою, чим кращим є поєднання цих товарів. Послідовний прихильник ідей маржиналізму, Слуцький, проте, не поділяв поглядів деяких його представників на неможливість встановлення кількісної величини граничних корисностей. Слуцький вважав необхідним звільнити функцію корисності від чисто суб'єктивного трактування, тому він вперше в світовій економіці зробив можливим її кількісний аналіз. З огляду на це, економічні ідеї Є. Слуцького вважають основоположними для розвитку теорії поведінки споживача і сучасної економетрики.

Теми есе

1. Роль аграрних реформ середини XIX ст. у становленні ринкових відносин в Україні.
2. Особливості становлення індустріального суспільства в Україні у XIX ст.
3. Розвиток ідей КШПЕ в роботах Т Степанова та І. Вернадського.
4. Вплив маржиналістських ідей на розвиток економічної думки України в кінці XIX - на початку XX ст.
5. Теорія соціального розподілу М. Туган-Барановського і сучасність.

Тема 9. Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку суспільств Європейської цивілізації

- 9.1. Економічні наслідки Першої світової війни.
- 9.2. Економічна ситуація у світі в 20-ті роки ХХ ст.
- 9.3. Світова економічна криза: причини виникнення та шляхи виходу. Становлення різних систем регульованого капіталізму.
- 9.4. Особливості розвитку економічної теорії в першій половині ХХ ст.

Ключові поняття: етатизація, репарації, контрибуції, мілітаризація, економічна криза, інституціоналізм, неокласицизм, кейнсіанство, неолібералізм.

Питання для самодіагностики

1. Проаналізуйте економічні наслідки Першої світової війни. Як вони вплинули на економіку індустріально розвинутих країн Світу?
2. У чому полягає суть планів Ч. Дауеса та О. Юнга? Якими були їх причини і наслідки?
3. Охарактеризуйте особливості протікання світової економічної кризи 1929 - 1933 рр. у провідних країнах світу.
4. Назвіть реформи "Нового курсу" президента Ф. Рузвельта.
5. Охарактеризуйте "старий американський інституціоналізм": причини виникнення, предмет дослідження та основні напрямки.
6. У чому полягає новизна економічного вчення Дж. М. Кейнса у методологічному плані ?
7. Теоретична система та економічна програма Дж. М. Кейнса.
8. Визначте спільні риси та відмінності кейнсіанства і неокласицизму.
9. Історія виникнення, загальна характеристика та різноманіття теоретичних шкіл неолібералізму.
10. Досвід застосування неолібералів в економіці різних країн.

Проблемні питання

1. Чому зовнішню політику Ф. Рузвельта історики назвали політикою "доброго сусіда"?
2. Чи можна вважати політику "Нового курсу" Ф. Рузвельта американським варіантом регульованого капіталізму?
3. Розкрийте зміст "кейнсіанської революції" в економічній теорії. Чому

вона стала утворюючим фактором нового напрямку в економічній науці?

4. Чим відрізняються політика "Нового курсу" Ф. Рузвельта і економічна політика фашистської Німеччини?

5. Обґрунтуйте теоретичне і практичне значення кейнсіанства в світовій економічній думці.

6. Чому Т Веблена називають американським Марксом?

7. Порівняльний аналіз "Нового курсу" та економічної політики фашистської Германії.

Проблемне питання. Чи можна вважати "Велику депресію" однією з причин Другої світової війни?

Приклад відповіді на проблемне питання. "Велику депресію" можна вважати однією з причин Другої світової війни, бо вона сприяла приходу до влади в Німеччині націонал-соціалістів на чолі з Гітлером, а в Італії поклала початок становленню фашизму.

Після встановлення нової влади основна увага була зосереджена на прискореному розвитку військової промисловості. За 1933 - 1938 роки військові витрати зросли з 620 млн до 15,5 млрд рейхсмарок.

Протягом 1933 - 1939 рр. нацистському керівництву вдалося через систему громадських робіт, розширення будівництва шосейних доріг, мостів, залізниць, літовищ, бомбосховищ, бункерів, резервних підземних цехів для старих і новостворюваних заводів ВПК тощо значно зменшити безробіття.

Німеччина набрала дуже швидких обертів, та все це потребувало сировини, ринків збуту і родючих земель, які вона мала не в достатній кількості. До того ж вона прагнула воєнного і політичного реваншу за Першу світову війну. В цілому все це і стало основними причинами розгортання Другої світової війни.

Проблемне питання. Чому Джона Кейнса називають рятівником капіталізму?

Приклад відповіді на проблемне питання. Значення його теорії полягає в тому, що Кейнс став рятівником капіталізму і направив розвиток капіталізму по новому шляху. Кейнс запропонував, щоб, з одного боку, уряд регулював економічне життя, а з іншого боку, зберіг в економіці ринкову конкуренцію і приватну власність. Такі ідеї викладені в його книзі "Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей", яка була опублікована в 1936 році. Його ідеї про розширення функцій уряду могли здатися економістам XIX століття страхітливим замахом на основи індивідуалізму, але саме ці ідеї дозволили зберегти ринок і приватну власність. Теоретичні погляди Кейнса склалися в період небезпечної кризи капіталізму. Концентрація і централізація капіталу породили перші великі

корпорації, здатні монополізувати виробництво та галузеві ринки. З іншого боку, зміцнилися позиції профспілок, діяльність яких різко обмежувала ринкові процеси у визначенні заробітної плати. Тією чи іншою мірою, профспілки стали власноруч призначати заробітну плату робітникам, що знищувало економічний контроль підприємців над робітниками. Економічна система капіталізму втратила гнучкість. Результатом стала найглибша криза перевиробництва 1929 - 1933 років, за ним пішла тривала депресія, яка тривала аж до початку Другої світової війни.

Темі есе

1. Вплив Першої світової війни на економічний розвиток провідних країн світу.
2. Проблеми реалізації програм економічного розвитку в міжвоєнний період (1918 - 1939 рр.).
3. Сутність репараційних планів Ч. Дауеса та О. Юнга. Їх причини та наслідки.
4. Загальна характеристика "старого американського" інституціоналізму: предмет дослідження, теоретичні напрямки та ідеї їх засновників.
5. Лондонська школа неолібералізму.
6. Теоретичні концепції Фрайбурзької школи ордолібералізму.
7. Чиказька школа монетаризму.
8. Французька (паризька) школа неолібералізму. Дирижизм.

Тема 10. Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина ХХ ст.)

- 10.1. Структурні зміни в економіці країн-учасниць Другої світової війни.
- 10.2. Загальна характеристика країн, що розвиваються.
- 10.3. Інтеграційні процеси у світовій економіці.

Ключові поняття: Друга світова війна, "план Маршалла", науково-технічна революція, кейнсіанська теорія, програма "нові рубежі", японське "економічне диво", концепція "соціального ринкового господарства", західнонімецьке "економічне диво", націоналізація, політика "дирижизму", індикативне планування, сировинна криза, "рейганоміка", "тетчеризм",

деколонізація, країни, що розвиваються, нові індустріальні країни, інтеграція, транснаціональні корпорації, Європейський союз.

Питання для самодіагностики

1. Які економічні наслідки Другої світової війни?
2. У чому полягає сутність та значення "плану Маршалла" для відбудови європейської економіки?
3. Які зрушення відбулися у галузевій структурі економіки провідних капіталістичних країн під впливом НТР?
4. Чим була обумовлена економічна могутність США у повоєнному світі?
5. Проаналізуйте чинники, що сприяли "економічному диву" Японії та Німеччини.
6. Розкрийте сутність теорії "соціального ринкового господарства".
7. Охарактеризуйте розвиток економіки Франції у другій половині ХХ ст. Що таке політика "дирижизму"?
8. Назвіть особливості розвитку британської економіки у другій половині ХХ ст.
9. Які причини світових криз 1970 - 1980-х років?
10. Як змінилася економічна політика провідних капіталістичних країн у останній чверті ХХ ст.? Розкрийте зміст і проаналізуйте наслідки "рей-ганоміки" та "тетчеризму".
11. Назвіть основні групи країн, що розвиваються.
12. Які соціально-економічні проблемами постають перед країнами, що розвиваються?
13. Назвіть нові індустріальні країни. Розкрийте стратегію їхніх економічних програм.
14. Назвіть основні центри економічного суперництва світового господарства.
15. Яке значення ТНК у сучасній світовій економіці?
16. Які основні етапи європейської інтеграції?

Проблемні питання

1. У чому полягають відмінності розвитку світової економіки у післявоєнний період порівняно з довоєнним?
2. Що стало причиною створення органів світового економічного регулювання? Поясніть на прикладі МВФ і МБРР
3. Проаналізуйте особливості економічної моделі країн Західної Європи.
4. Дайте порівняльну характеристику "економічного дива" у Німеччині та

Японії.

5. Які передумови формування постіндустріального суспільства склалися у розвинених країнах у другій половині ХХ ст?

6. Визначте причини "економічного дива" в Німеччині у 50 - 60-х рр. ХХ ст. Чи можна реформи Л. Ерхарда застосувати в сучасній Україні?

7. Чи можна вважати "німецьке економічне диво" варіантом становлення соціально-орієнтованої ринкової економіки?

Проблемне питання. У чому полягає сутність, основна мета та значення "Плану Маршалла"?

Приклад відповіді на проблемне питання. Після Другої світової війни Сполучені Штати виявилися єдиною з найбільших індустріальних держав, економіка якої не піддалася руйнуванню. Завдяки цьому США на багато років вперед змогли закріпити за собою місце світового економічного лідера. Тоді ж і долар став головною світовою резервною валютою, що дало Сполученим Штатам виняткові можливості на десятиліття вперед. Але успішній американській економіці конче потрібні були ринки збуту, і у зв'язку з цим економічне відновлення Європи було життєвою потребою великого американського бізнесу, що і стало фактичною метою "Програми відновлення Європи".

"План Маршалла" відіграв істотну роль у відновленні європейських країн. План передбачав надання допомоги Європі за умови використання коштів для зростання виробництва та фінансової стабілізації, співпраці з іншими країнами в зниженні торговельних бар'єрів, а також поставок у США дефіцитних матеріалів, збереження та заохочення приватних американських інвестицій.

Більше 2/3 з суми, виділеної США європейським країнам, у підсумку було витрачено на закупівлі американських товарів. Структура поставок на дві третини складалася з продовольства, палива і добрив, і близько третини імпорту припало на сільськогосподарську продукцію, а саме на американське борошно. Зрештою, вагома частина грошової допомоги за "планом Маршалла" повернулася назад в США.

Таким чином, відновлюючи Європу, США інвестували у власний подальший розвиток, тому згідно з умовами "плану Маршалла" виділені гроші йшли не на "латання дірок" у бюджеті, а на закупівлю промислової та сільськогосподарської продукції. Завдяки "плану Маршалла" США закріпилися на європейському ринку, позбулися надлишків продукції всередині країни, а також збільшили обсяг інвестицій в економіку європейських країн.

Проблемне питання. Як відрізнялась економічна модель країн Європейського континенту від американської?

Приклад відповіді на проблемне питання. Економічна модель країн Європейського континенту суттєво відрізнялась від американської:

1. Країни цього регіону були орієнтовані на соціальне ринкове господарство з більшою, ніж у США участю в економіці корпоративних структур і держави.

2. Існувала значно більша соціальна захищеність працівників і службовців. У Європі значного поширення набули колективні договори між працівниками і фірмою без вимоги про індексацію. США активно втілювали нові, більш ефективні технології, звільняючи працівників. Проте економічне зростання, яке забезпечувалося цими технологіями, давало змогу створювати більше робочих місць. Тому наприкінці 90-х років рівень безробіття у США був навіть нижче рівня так званої "ефективної зайнятості", який відповідно до кривої Філіпса становить 5 % (у березні 1999 р. він становив 4,2 %, що було найменшим показником за останні 29 років). У Європі водночас рівень безробіття досяг 15 %

3. Значно менш ефективне використання наукового потенціалу, оскільки кожна країна намагається сама виробляти наукомістку продукцію. Тому масштаби європейських компаній менші за американські.

4. Значно менш ефективні, порівняно з американськими, наукові дослідження, бо вони часто дублюються у сусідніх країнах. Крім того, кошти в основному витрачаються на фундаментальні дослідження, прикладні ж значною мірою стосуються розробок у традиційних галузях. Тому економіка Європи в основному виробляє традиційні товари та послуги індустріальної епохи. У передових наукомістких галузях європейські країни не можуть скласти конкуренцію США.

5. Висока частка держави в економіці. Державні витрати становлять близько 50 % ВВП у західноєвропейських країнах, що свідчить про обмеженість конкуренції, особливо у країнах ЄС.

6. Більшість розташованих у Західній Європі країн має незначні масштаби і порівняно вузький внутрішній ринок, що визначило експортну орієнтацію їхньої економіки. Спочатку вони будували відносно відкриту економіку, що відповідало етапу відкритого, а не замкнутого постіндустріального суспільства.

Темі есе

1. Динаміка та структурні зміни світового господарського розвитку другої половини ХХ ст.

2. Інтеграція та економічне суперництво в сучасному світі.

3. Економічний розвиток "нових індустріальних держав".
4. Регіональна міжнародна економічна інтеграція і формування ЄС.
5. Міжнародні транснаціональні корпорації та їх значення у формуванні світової економіки.
6. Країни, що розвиваються: їх значення, диференціація та перспективи.

Тема 11. Світове господарство та основні напрямки економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець XX - початок XXI ст.)

11.1. Динаміка та структурні зміни світового господарського розвитку кінця XX - початку XXI ст.

11.2. Еволюція ринкової економічної теорії на сучасному етапі.

Ключові поняття: інформаційно-технологічна революція, інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство, економіка знань, глобалізація, економічна глобалізація, економічна інтеграція, транснаціональна корпорація, Європейський Союз, НАФТА, МЕРКОСУР, група країн G7, група країн G20, "нові індустріальні країни", "залишок" Солоу, людський капітал, інтелектуальний капітал, соціальний капітал, неоінституціоналізм, теорема Коуза, екстерналії, "неокласичний синтез", "соціалізація капіталізму", "дифузія" власності, "революція доходів", "управлінська" революція.

Питання для самодіагностики

1. Які фактори обумовили інформаційно-технологічну революцію в кінці XX - на початку XXI ст.?
2. Які країни є лідерами в сучасній світовій економіці? Які з них належать до групи G7?
3. Які країни належать до "нових індустріальних"? Які фактори обумовили їх економічне піднесення в кінці XX - на початку XXI ст.?
4. Які існують глобальні прогнози розвитку світової економіки? Який з цих підходів дотримується К. Кісінджер?
5. Якими напрямками представлена світова економічна думка на етапі інформаційно-технологічної революції?
6. У чому полягає сутність теорії "революції доходів"? Які вчені розробляли цю теорію в кінці XX - на початку XXI ст.?

7. Яким проблемам присвячена основна робота М. Алле "Економічне зростання та інфляція"?
8. У чому полягає сутність теорії "конвергенції" Я. Тінбергена?
9. Які рекомендації давав П. Самуельсон щодо ролі держави в економіці?

Проблемні питання

1. Чи згодні ви з думкою деяких експертів, що в сучасному економічному світі існують дві "наддержави" - США і Китай? Чи можливе в умовах глобалізації існування "наддержав"?
2. Які з країн, на вашу думку, відіграватимуть найбільш важливу роль у 20-30-ті рр. ХХІ ст.? Відповідь обґрунтуйте.
3. У чому, на вашу думку, полягають принципові розбіжності між "старим" і "новим" інституціоналізмом? Чому неоінституціоналізм є одним з найпоширеніших напрямків сучасної світової економічної думки?
4. Чому в сучасній економічній науці прибічників неоінституціоналізму вважають опонентами неокласичної економічної школи?
5. На вашу думку, неокласичний синтез П. Самуельсона - це сполучення двох наукових підходів (класичного і монетаристського) або звичайна компіляція?
6. Проаналізуйте можливості застосування ідей неоінституціоналізму для вирішення проблеми економічних реформ у сучасній Україні.
7. Проаналізуйте причини сучасної кризи економічної теорії марксизму.

Проблемне питання. Чи існують розбіжності у наслідках глобалізаційних процесів для економічного розвитку розвинутих країн світу і країн, що розвиваються?

Приклад відповіді на проблемне питання. Глобалізація - це процес, який характеризується "взаємопроникненням" економічної, соціальної, політичної, правової і духовної сфер різних країн світу. Цей процес є дуже суперечливим і неоднозначним. З одного боку, глобалізаційні процеси розширюють можливості країн більш ефективно використовувати обмежені ресурси, досягнення світової науки і техніки, а також більш активно брати участь у міжнародній торгівлі. З іншого, глобалізація спричиняє деградацію неконкурентоспроможних виробництв і загострює подальшу маргіналізацію (збіднення) не лише окремих верств населення, але й цілих країн (або навіть їх груп). У першу чергу, це стосується групи країн, що розвиваються - африканських, південно-азійських та латиноамериканських. Країни, що розвиваються (або країни "третього світу") в

сучасній світовій економіці, здебільшого, є постачальниками факторів виробництва (дешевої робочої сили, мінеральних і сировинних ресурсів), а не виробниками готової продукції. Тому країни, що розвиваються, відчувають гостру нестачу інтелектуального і людського капіталу, усталених інституцій, фінансової інфраструктури. В результаті вони виявляються неконкурентоспроможними на міжнародних товарних ринках.

Розвинуті країни світу (групи G7 і G20) отримують більші переваги від участі в міжнародній торгівлі в умовах глобалізації розвинуті економіки світу, ефективно поєднуючи і акумулюючи зовнішні і внутрішні джерела, виробляють готову продукцію і у такий спосіб не лише задовольняють не лише внутрішній попит, але й експортують її у різні країни світу. Окрім того, для цих країн характерні сприятливі неекономічні фактори (вільні ринки, усталені інститути і верховенство права), що також прискорює їх розвиток в умовах глобалізації. Втім, у зв'язку з тим, що процес глобалізації передбачає перетворення світу на єдиний ринок капіталу, ресурсів і робочої сили, то значна частина людей з усього світу бажає влаштуватися на роботу саме у розвинутих країнах, що загострює проблеми безробіття і соціальні, культурні, релігійні суперечності всередині цих країн.

Таким чином, глобалізація - це складний і суперечливий процес, який має як свої переваги, так і недоліки. Причому глобалізація по-різному впливає на різні групи країн: більші переваги отримують розвинуті економіки світу. Тому країни, що розвиваються якомога швидше мають використати успішний досвід розвинутих країн світу впроваджуючи як економічні (ринкові), так і політичні (демократичні) транзити у свої країни, тим самим забезпечуючи підґрунтя для подальшого успішного розвитку в умовах глобалізації.

Проблемне питання. Чому економічний розвиток Китаю у другій половині ХХ ст. - на початку ХХІ ст. вважають "економічним дивом"? Які фактори обумовили цей процес?

Приклад відповіді на проблемне питання. Бурхливий економічний розвиток Китаю у другій половині ХХ ст. - на початку ХХІ ст. досить часто науковці називають "китайським дивом". Основу цього дива склали реформи, які містили в собі як елементи планового, централізованого керування, так і елементи ринкового господарювання. Держава здійснювала регулювання економіки на макрорівні, ринок - на мікрорівні. Як наслідок, соціалістичний принцип розподілу за працею поєднувався з ринковим принципом розподілу залежно від вкладеного капіталу. Зрештою, у Китаї з'явився новий тип економічних систем - "соціалістична ринкова економіка", якому передували докорінні економічні

перетворення, які відомі як "чотири модернізації". "Чотири модернізації" охопили модернізацію сільського господарства, промисловість, сферу науки і оборони Китаю. З цією метою економіка Китаю була поділена на чотири сфери. До першої сфери директивного (прямого) управління увійшли великі промислові підприємства та оборонна промисловість (30 % промисловості). Друга сфера економіки Китаю - частково директивного управління - охопила приблизно 10 % промислового виробництва. Третя сфера охопила середні та частину дрібних підприємств і підлягала індикативному плануванню, що становило майже 30 % промисловості; решта (20 %) економіки регулювалися виключно ринковими методами.

Проведені реформи відіграли позитивну роль у подальшому розвитку Китаю і дозволили цій країні на вийти на перше місце у світі по виробництву зерна, бавовни, вугілля, а також на четверте місце - з виробництва сталі та електроенергії.

Теми есе

1. Єдність, цілісність і контрастність сучасного економічного світу.
2. Глобалізація: позитивні риси та недоліки.
3. Статистико-економічні параметри світової економічної кризи 2008-2009 рр.: прояви глобалізації або недосконалість економічної політики?
4. Глобальні прогнози розвитку світової економіки: песимістичний (алармістський) та оптимістичний підходи.
5. Транснаціональні корпорації (ТНК) і їх роль у сучасній світовій економіці.
6. Економіка знань як альтернативна модель створення суспільства загального добробуту.
7. Особливості розвитку економічної теорії в країнах Центральної та Східної Європи.

Тема 12. Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці

- 12.1. Особливості проведення політики "воєнного комунізму" і НЕП в Україні.
- 12.2. Повоєнна відбудова і господарський розвиток України в 50-80-ті роки ХХ ст.
- 12.3. Особливості розвитку радянської економічної теорії.

Ключові поняття: політика "воєнного комунізму", нова економічна політика (НЕП), концесія, індустріалізація, п'ятирічка, колективізація.

Питання для самодіагностики

1. Економічний експеримент більшовиків в Україні: "воєнний комунізм" та НЕП.
2. Сталінська індустріалізація в Україні: хід, особливості, наслідки.
3. Колективізація сільського господарства та її наслідки в Україні. Голодомор 1932 - 1933 рр.
4. Підведіть господарські підсумки відбудовного періоду. Як проходила індустріалізація та колективізація у Західних областях України?
5. Якою була грошова реформа 1947 р.? Як вона вплинула на добробут населення?
6. Як відбувались економічні реформи 1960 - 1970-х рр. в Україні? Вкажіть наслідки.
7. Визначте основні причини та форми застійних явищ в економічному житті України в 70-80-х роках ХХ ст.
8. Охарактеризуйте радянську економічну думку та етапи її розвитку.

Проблемні питання

1. Як ви вважаєте, чи можна вважати НЕП варіантом змішаної економіки?
2. Чому економічні реформи 50-60-х рр. У СРСР були необхідними, але неефективними?
3. Які причини призвели до краху радянської економічної системи?
4. Чи була досягнута мета колективізації сільського господарства в Україні? Проаналізуйте наслідки.
5. Реформи НЕПу як перший досвід господарювання на основі взаємодії планових і ринкових початків.
6. Економічні реформи М. Хрущова: позитивні та негативні наслідки.
7. Охарактеризуйте грошову реформу 1947 року. Як вона вплинула на добробут населення?

Проблемне питання. Чому НЕП не виправдав себе?

Приклад відповіді на проблемне питання. Як і кожна перехідна модель, НЕП не міг остаточно стабілізувати економічний розвиток. Наприкінці 20-х років резерви "ефекту відбудування" вичерпались, країна перебувала на межі гострої кризи, в основі якої лежала нестача капіталів для реконструкції промисловості.

У 1926 р. виявили брак металу, а потім інших матеріалів та сировини, що було зумовлено новим будівництвом, напруженими планами випуску продукції на діючих підприємствах. Для регулювання постачання створили Комітет державних замовлень. Товарний голод охопив і споживчий ринок.

Перед урядом СРСР постали такі альтернативи:

1) або помірні темпи розвитку всього господарства на базі НЕПу і поступове скорочення відставання від провідних капіталістичних країн;

2) або відмова від ринку, повернення до командно-адміністративних методів, концентрація ресурсів і форсований розвиток головної ланки господарства - важкої індустрії.

Вибрали другу альтернативу, адже на думку радянських економістів-істориків, нова економіка була вимушеним тактичним кроком, здійсненим під тиском обставин, а не стратегічною перспективною лінією.

Проблемне питання. Охарактеризуйте особливості застійних явищ в економічному житті України в 70-80 рр. ХХ ст.

Приклад відповіді на проблемне питання. На початку 1970-х рр. різко погіршився економічний стан в Україні. Виразно позначилися багаточисельні ознаки спаду виробництва. Якщо в попереднє десятиліття зростання промислового виробництва в Україні складало близько 5 % в рік, то в 70-і роки не досягав і 3 %. У економіці продовжував панувати екстенсивний шлях розвитку, притягувалася додаткова робоча сила, будувалися нові підприємства, але на старій технічній основі.

Намітилися і ознаки екологічного лиха. У ряді промислових областей України рівень забрудненості повітря у багато разів перевищував всі допустимі норми. Близько 1 млн гектарів родючих українських земель поглинули штучні моря і водосховища. В Україні було споруджено 8 атомних електростанцій, що також не сприяло поліпшенню екологічного клімату в республіці.

Ще гірше йшли справи в сільському господарстві. З 1970 по 1985 рр. посівні площі в Україні скоротилися на 1,1 млн гектарів. Держава постійно підвищувала ціни на сільськогосподарську техніку, добрива, транспорт, при цьому залишаючи незмінними закупівельні ціни на продукцію сільського господарства.

У травні 1982 р. черговий Пленум ЦК КПРС прийняв "Продовольчу програму", розраховану на 8 років. Головною метою цієї програми було забезпечення населення основними видами продовольчих товарів. Проте ці плани партії так і залишилися на папері.

На місці колись квітучих сіл все частіше почали з'являтися покинуті пустки і руїни. Тільки за офіційними даними в період з 1972 по 1986 рр. в Україні зникли 1502 села.

Ставав все більш очевидним той факт, що економіка соціалістичних країн не може конкурувати із західною моделлю, заснованою на ринковій економіці і демократії.

Теми есе

1. Колективізація сільського господарства та її наслідки в Україні. Голодомор 1932 - 33 рр.
2. Економічний розвиток Західної України у 20 - 30-ті рр. та фактори впливу на нього.
3. Стан економіки України в роки Другої світової війни та особливості повоєнної відбудови.
4. Основні напрямки реформування радянської економіки у період "застою".
5. Основні завдання "перебудови" у радянській економіці та їх суперечливість.
6. Господарська реформа 1965 р. та її обґрунтування в працях українських економістів.
7. Внесок українських економістів в розвиток економічної теорії.

Тема 13. Формування засад ринкового господарства в Україні (90-ті рр. XX ст. - початок XXI ст.)

13.1. Місце України у світовому господарстві та стан її економіки на початку 90-х рр. XX ст.

13.2. Економічна політика та реформи в Україні наприкінці XX - на початку XXI ст.

Ключові поняття: лібералізація, інфляція, роздержавлення, приватизація, трансформація, фінансова криза, інтеграція.

Питання для самодіагностики

1. Які чинники в процесі реформування 1991 - 1994 рр. призвели до економічної кризи в Україні?
2. Охарактеризуйте основні напрямки реформування економіки України, яку було розпочато у 1992 році.
3. Проаналізуйте передумови та наслідки грошової реформи 1996 р. в

Україні.

4. Розкрийте особливості української моделі ринкової трансформації.
5. Особливості внутрішньої і зовнішньої політики України на рубежі ХХ - на початку ХХІ ст.
6. Антикризова економічна політика. Етапи та напрями подолання кризи.
7. Напрямки реформування економіки України наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст.

Проблемні питання

1. Назвіть соціально-економічні чинники 90-х рр. ХХ ст. української ринкової трансформації.
2. Особливості внутрішньої і зовнішньої політики України на рубежі ХХ на початку ХХІ ст.
3. Антикризова економічна політика. Етапи та напрями подолання кризи.
4. Необхідність структурної перебудови економіки України наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст.
5. Як ви оцінюєте вплив на економіку України Світової фінансової кризи?
6. Проблеми інтеграції України у світовий економічний простір.

Проблемне питання. У чому полягає основний зміст перетворень в економіці України в перехідний період?

Приклад відповіді на проблемне питання. Перетворення в економіці України в перехідний період потребували зміни суспільно-політичної і соціально-економічної системи. Необхідно було побудувати нову політичну систему і правову державу; сформувати систему національної безпеки й оборони; провести соціально-економічні та екологічні реформи; ліквідувати ядерну зброю; подолати наслідки аварії на Чорнобильській АЕС. Насамперед необхідно було подолати гостру економічну кризу, прискорити перехід економіки на ринкові відносини.

Проблемне питання. Причини системної кризи в Україні?

Приклад відповіді на проблемне питання. Системна економічна криза в Україні має причини, головними з яких є низька якість державного управління економікою країни; відсутність стратегії соціально-економічного й науково-технічного розвитку країни в умовах глобалізації світової економіки; несприятливе правове середовище для здійснення підприємницької діяльності; ризикова активна політика банків по споживчому й іпотечному кредитуванню; ризикові зовнішні валютні запозичення корпоративного сектору економіки країни; нераціональні витрати бюджетних коштів без належного впровадження

системи програмно-цільового підходу до фінансування й рішення соціально-економічних і науково-технічних проблем; неефективна фіскальна податкова політика.

Темі есе

1. Економічна політика Української держави: проблеми і труднощі.
2. Особливості та етапи української ринкової трансформації.
3. Умови та напрямки переходу України до ринкової економіки: погляди українських економістів.
4. Україна у світовому господарстві на сучасному етапі.
5. Проблеми економічної інтеграції України у світову економіку на початку XXI ст.
6. Основні соціальні проблеми сучасного періоду в Україні.

Рекомендована література

Базова

1. Боднарчук Т.Л. Протекціонізм в економічній історії України (XIX- початок XX ст.) : монографія / Т.Л. Боднарчук ; НАНУкрани, ДУ"Ін-текон. тапрогнозув. НАН України". - К., 2017. - 282 с.
2. Горбачевська О.В., Хмелярчук М.І., Стасишин А.В. Історія економіки та економічної думки у логічних схемах: навч.посібник / О.В.Горбачевська, М.І.Хмелярчук, А.В.Стасишин; за ред. к.ек.н, доц. О.В.Горбачевської. -К.: УБС НБУ 2016.-526 с.
3. Данилова К.І. Спадщина Д. Рікардо у ХХІ столітті: теорія порівняльних переваг кризь призму історико-інституціонального аналізу / Istor. nar. gospod. ekon. dumki Ukr. 2017; 50:172-208 <https://doi.org/10.15407/ingedu2017.50.172>
4. Історія економіки та економічної думки: Підручник /П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. – К.: Знання, 2011. – 646 с.
5. Історія економіки та економічної думки: Підручник / В.В. Козюк, Л.А. Радіонова, О.В. Длугопольський [та інш.]; за ред. В.В. Козюка, Л.А. Радіонової. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015 – 792 с.
6. Історія економічних учень: Підручник: у 2 ч. – Ч. 1 / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 582 с., Ч. 2 / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 575 с.
7. Краус Н.М. Історія економіки та економічної думки: структурно-логічні схеми, таблиці, малюнки: навч. посіб./ Н.М. Краус —К. : «Центр учбової літератури», 2014.—504 с.
8. Лагутін В.В., Лебедева Л.В. «Природа фірми» - 80 років з дня публікації праці лауреата Нобелівської премії з економіки Р Коуза / Istor. nar. gospod. ekon. dumki Ukr. 2017; 50:307-315. <https://doi.org/10.15407/ingedu2017.50.307>
9. Скороход І. П. Історія економіки та історія економічної думки : курс лекцій з навч. дисципліни для студ. економ. спец-ей / І. П. Скороход ; ОНУ ім. І.І. Мечникова, ЕПФ. - Одеса : Одеський нац. ун-т, 2017. - 161 с.
10. Українська економічна думка про чинники та пріоритети економічного розвитку : моногр. / В.В. Небрат, Н.А. Супрун, О.М. Кудласевич [та ін.] ; заред. д-раекон. наук В.В. Небрат ; НАН України, ДУ "Ін-текон. та прогнозув. НАН України". - К., 2014. - 396 с.
11. Якобчук В.П. Історія економіки та економічної думки: Навч. посіб. / В.П. Якобчук, Ю.В. Богоявленська, С.В. Тищенко - К.: «Центр учбової літератури», 2016. - 476 с.

Допоміжна

1. Борейко В. Можливість поєднання в сучасних економіках ідей кейнсіанства та монетаризму. *Вісник економічної науки України*. 2013.№ 2. С. 17-20 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2013_2_6.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII ст.: у 3 т. Київ: Основи, 1995.

3. Горкіна Л. П. Чумаченко М. Г., Шубін О. О. ХХ століття в історії української економічної думки: коротка ретроспектива: моногр. Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. 141 с.
4. Історія економіки та економічної думки / Л. О. Чорна та ін. Вінниця: ВТЕІ КНТУУ, 2015. 323 с.
5. Історія економічних учень: хрестоматія: навч. посіб. / за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2015. 512 с.
6. Квач Я. Тенденції розвитку сучасного кейнсіанства. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2015. № 9. С. 80-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2015_9_10.
7. Ковальчук В. Меркантилісти, або перші паростки економічної науки. *Вісник ТНЕУ. Економічні науки*. 2011. № 1. С. 61-63.
8. Кутрань К. В. Еволюційна логіка і політекономія: від класичної школи до сталого розвитку. *Європейські перспективи*. 2014. № 5. С. 138-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_5_26.
9. Куц Г. М. Неолібералізм в європейській та англо-американській традиціях. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 249-258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_133_26.
10. Мага А. М. Німецька історична школа як джерело становлення інституціональної економічної теорії. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 2 (2). С. 189-192. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_2\(2\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_2(2)_43).
11. Набатова О. О. Від гіпотези ефективних ринків до теорії поведінкових фінансів. *Економічна теорія та право*. 2018. № 3. С. 36-48. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/Econom-Theory-and-Law-3-34-18.pdf>.
12. Набатова О. О. Поведінковий підхід до економічного аналізу права. *Економічна теорія та право*. 2015. № 4. С. 109-121. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/4-109-121.pdf>.
13. Набатова О. О. Теоретичні підходи до аналізу економічної поведінки в умовах макроекономічних та інституціональних змін. *Економічна теорія та право*. 2015. № 2. С. 74-85. URL: http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/ekonom_21.pdf.
14. Теліщук М. М. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. Ірпінь: Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2015. 555 с.
15. John Maynard Keynes. *Essays in Persuasion* (2009). USA. Published by Classic House. 188 p.
16. Timothy F. Geithner. *Stress Test: Reflections on Financial Crises* (2009). New York Times. 167 p.
17. *Globalization, Growth and Poverty: Building an Inclusive World Economy* (2006). World Bank and Oxford University Press.
18. Woodford M.H. *Fiscal requirements for fiscal [i.e. price] stability*. Cambridge, (2010) M A: National Bureau of Economic Research.

14. Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Верховної Ради України URL : <https://parlament.org.ua>
2. Офіційний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua>
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <https://mof.gov.ua/uk>
6. Офіційний сайт наукового журналу «Економіка України». URL: <http://www.economukraine.com.ua/index.php>
7. Офіційний сайт науково-теоретичного журналу «Економічна теорія». URL: <http://etet.org.ua>
8. Офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. URL: <http://www.idss.org.ua>
9. Офіційний сайт Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України. URL: <http://ief.org.ua>
10. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <http://www.imf.org/external/>
11. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua>
12. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua>
13. Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua>
14. Офіційний сайт Світового банку. URL: <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>
15. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. URL: <https://www.wto.org>
Програма озвитку ООН в Україні URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/about-us.html>
16. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/pluginfile.php/57342/modresource/content/1/Стратегія-сталого-розвитку.pdf>